

Prvi mini simpozij
Centra za ženske studije Filozofskog fakulteta u Rijeci

ASPEKTI MAJČINSTVA: MAJKE I KĆERI

Programska i knjižica
sažetaka

15. prosinca 2016.
prostorija 348

Filozofski fakultet u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
51 000 Rijeka

11.30 – 12. 00 Okupljanje sudionica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci

12.00 – 12.10 Uvodna riječ

1. diomoderatorica Jasminka Juretić

12.10 – 12.30 Sanja **Smojver Ažić:**

Odnos majke i kćeri tijekom života: što se mijenja, a što ostaje

(12.30 – 12.40 Rasprava)

12.40 - 13.00 Neva **Ljuština:**

Voli li me moja majka kako je njena majka voljela nju? Povezanost i razlika privrženosti u odnosu majke i kćeri dvije generacije

(13.00 - 13.10 Rasprava)

13.10 – 13.30 Alessandra **Pokrajac Bulian**, Sanja **Smojver Ažić:**

Doživljaj bliskosti s majkom i psihološki simptomi studentica

(13.30 – 13.40 Rasprava)

13.40 – 14.00 Iva **Žurić Jakovina:**

Psihodramski aspekti odnosa majke i kćeri

(14.00 – 14.10 Rasprava)

14.10 – 14.20 Stanka za okrijepu

2. diomoderatorice Jana Ažić, Ana Ajduković

14.20 – 14. 40 Sanja **Milutinović Bojanić:**

Tajni pakt majke i kćeri u „Princezi od Clevèsa“

14.40 – 14.50 Rasprava

14.50 – 15.10 Dubravka **Dulibić Paljar:**

Tri priče o majkama i kćerima iz hrvatskog romana 19. stoljeća

(15.10 – 15.20 Rasprava)

15.20 – 15.40 Brigita **Miloš:**

Majke, kćeri i umiranje

15.40 – 15.50 Rasprava

15.50 – 16.10 Irena **Bekić**:

Umjetničko-istraživački projekt „Majke i kćeri“

16.10 – 16.20 Rasprava

16.20 – 16.30 Stanka za okrijepu

3. dio**moderatorica Dubravka Dulibić Paljar**

16.30 – 16. 50 Marija **Ott Franolić**

Odnos feminizma i majčinstva

16.50 – 17.00 Rasprava

17.00 – 17.20 Jana **Ažić**

Uloge i ostali ulozi: majke i kćeri u patrijarhalnom kontekstu

17.20 – 17.30 Rasprava

17.30 – 17.50 Sarah **Czerny**

“She's a good milker.” An ethnographic comparison of inter-species milk production (cows, humans, sheep and donkeys)

17.50 – 18.00 Rasprava

18.00 – 18.20 Sofija **Vrcelj**

Majke i kćeri: pedagoška perspektiva

18.20 – 18.30 Rasprava

18.30 – 18.45 Završna riječ i evaluacija simpozija

**19.00 Otvaranje izložbe fotografija „Majke i kćeri: radne verzije“ u suradnji s
HNK „Ivana pl. Zajca“**

3. kat Filozofskog fakulteta u Rijeci (kod biblioteke)

SAŽECI IZLAGANJA

Jana Ažić: **Uloge i ostali ulozi: majke i kćeri u patrijarhalnom kontekstu**

U feminističkom prikazu odnos majke i kćeri smještamo u patrijarhalno okruženje. Time će se razložiti kontekst reprodukcije tradicionalnog diskursa o prirodnoj ulozi žene – majke te problematizirati doživljaj majčinstva kao središnje uloge žene tj. ispunjenje njene rodne uloge. U tom će se kontekstu majčinstvo tematizirati kao koncept, usporedno propitujući nepostojanje termina „kćerinstva“. Dok uloga majke može biti izbor, kćer to ni u jednom slučaju nije. Ili? Dinamiku „privatnog“ odnosa majke i kćeri diktiraju „vanjske“ odrednice: kućansko – obiteljski rad u većem postotku i dalje počiva upravo na majkama i kćerima, ženskim članicama obitelji, što je u postojećem poretku nužno za reprodukciju kapitalizma. Upravo se taj odnos navodi kao osnova obiteljskih odnosa, što je, proučavano iz patrijarhalnog konteksta, jasno – važne su za „opsluživanje“. Interpretiramo li odnos kroz patrijarhalni ustroj, majka je usmjerena na zadovoljenje tuđih potreba uz potiskivanje osobnih. Ukoliko prihvatimo činjenicu da roditelji snažno utječu na razvoj rodnih uloga, i ukoliko je majka identifikacijsko mjesto kćeri, možemo govoriti o zatvorenom krugu ... Izlaganje će se teorijski pokriti iščitavanjem problematike majčinstva filozofkinje Simone De Beauvoir.

Irena Bekić: **Umjetničko-istraživački projekt „Majke i kćeri“**

Izložba „Majke i kćeri“ kustosica Marijane Stanić i Irene Bekić uključila je psihologijsko istraživanje psihologinja Alessandre Pokrajac Bulian i Sanje Smojver Ažić, umjetničke produkcije četrnaest umjetnica, okrugli stol te cikluse dokumentarnog i igranog filma. Takav format omogućuje prekoračivanje disciplinarnih granica, sagledavanje problema iz poliperspektivne vizure kao i međusobnu potporu pojedinih disciplina, napose umjetnosti i znanosti, čime svaka od njih širi područje svoga dosega, uvida i prezentacija. Sama se je izložba realizirala kao osobiti narativ ispričan kroz istraživanje psihologinja i s različitih pozicija četrnaest umjetnica, od ranih feminističkih radova Ulrike Rosenbach koja majčinstvo tretira kao uznemirujuću, gotovo represivnu ljubav, preko rada Sanje Iveković koja propituje žensku poziciju u javnom muškom prostoru politike i povijesti do radova mlađih umjetnica koje odnos majke i kćeri vide kao promjenjivi proces, svakodnevnu praksu, baziranu na ženskoj uzajamnosti. Sličnosti i razlike koje obrađuju, zajednički razgovori ili efemerne radnje poput šminkanja; šutnja i briga, neizgovoreni ostatak; ispreplitanje povijesno važnih i svakodnevnih beznačajnih događaja; politički izbori ili oprost, katalizatori su koji

pomažu da se ispod vidljive površine rastvori složeni i promjenjivi odnos majke i kćeri. Odmicanjem od, još uvijek dominantne, patrijarhalne reprezentacije „dobre“ majke, odnos između majki i kćeri kroz izložbu sagledavamo kao odnos temeljen na praksama brige i zaštite te ljubavi i uvažavanju drugog bića, ali i na samopoštovanju i svijesti o vlastitom tijelu i potrebama. U tom se smislu ovaj odnos iščitava kao politički prostor pristajanja i opiranja te aktivator društvene promjene.

Alessandra Pokrajac-Bulian i Sanja Smojver-Ažić: **Doživljaj bliskosti s majkom i psihološki simptomi studentica**

Kvaliteta odnosa s majkom može imati različito značenje tijekom životnog ciklusa kćeri, posebice tijekom razdoblja prijelaza u odraslost i razvoja nezavisnosti. Cilj je istraživanja bio ispitati povezanost emocionalnog odnosa s majkom i psihološkog funkcioniranja kćeri. U istraživanju je sudjelovalo 155 studentica, prosječne dobi 22 godine (od 18 do 25 godina) od kojih još uvijek s majkom živi njih 35%. Ispitana je kvaliteta odnosa koju kćeri doživljavaju s majkom: bliskost, uzajamnost, razumijevanje, oslanjanje na majčine savjete te kvaliteta privrženosti kćeri majci kroz anksioznu i izbjegavajuću dimenziju. Rezultati dobiveni istraživanjem pokazali su da oko dvije trećine studentica procjenjuje svoj odnos s majkom bliskim, a većina ih je zadovoljna tim odnosom. Djevojke nezadovoljne odnosom s majkom imaju izraženije psihološke simptome: nezadovoljnije su u odnosu s drugima, imaju više simptoma depresivnosti, anksioznih i fobičnih simptoma, češće ulaze u sukobe i iskazuju neprijateljstvo prema drugima. Potvrđena je razlika u zastupljenosti psiholoških problema kod studentica s obzirom na kvalitetu privrženosti. Studentice s visokom razinom izbjegavajuće i visokom razinom anksiozne dimenzije privrženosti imaju najviše psiholoških simptoma. Rezultati istraživanja govore u prilog važnosti bliskih odnosa i osjećaja povjerenja u majku i u razdoblju prijelaza u odraslu dob kada je, unatoč naglašenoj potrebi za autonomijom, i dalje bitna bliska emocionalna veza s majkom.

Sarah Czerny: ***“She's a good milker.” An ethnographic comparison of inter-species milk production (cows, humans, sheep and donkeys)***

What are the similarities and differences, if any, concerning the production of milk in humans and non-humans? This paper sets out to answer this question by offering an account of the social relations surrounding the production of milk in a variety of different mammal species (cows, humans, sheep and donkeys) in the Croatian context. It will argue that one notable observation about human

constructions of non-human milk production is that, as potential milk producers, female lambs, foals and calves are desired by farmers. In turn, male offspring are more frequently earmarked for slaughter as a result of being unable to produce milk. As such, one can argue that when compared to constructions of human gender relations, where often a male child is desired, there is a form of inversion occurring. However, being female does not automatically 'spare' female offspring. Farmers, when deciding about which calves, lambs or foals to keep, also take into account other aspects of milk production, such as whether their mothers are/were 'good' or 'co-operative' milkers. It is this point that in the last section, this paper will consider in depth in relation to human milk production.

Dubravka Dulibić Paljar: **Tri priče o majkama i kćerima iz hrvatskih romana 19. stoljeća**

Majčinstvo kao literarna tema na više je načina u hrvatskoj književnosti inovacija 19. stoljeća. *Croatica plorans* (uplakana Hrvatska, ožalošćena majka Hrvatska) među propulzivnijim je toposima hrvatske patriotske lirike 19. stoljeća (Rapacka 2000). Na pozadini baroknoga toposa *stabat mater*, ucviljeni je majčinski lik vrlo često ondje povezan s motivom izgubljenoga sina, dok o vitalnosti ideala "žena-majka-domovina" govori i romaneskna proza toga razdoblja. U romanima poput Šenoine *Branke* ili ranije *Stankovačke učiteljice* Ivana Perkovca, koji izrastaju iz ideje da književnost treba biti "nacionalno funkcionalna" (Nemec 1999), razvija se naime uvjerenje da žena može participirati u ostvarivanju općega dobra samo profesionalizacijom "prirodne" filantropske uloge "žene-majke" i "žene-njegovateljice". S druge strane, tema se majčinstva razvija i u trima društvenim romanima s kraja 19. stoljeća. Tomićeva *Melita*, Kumičićeva *Olga i Lina* te *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka u središtu imaju priče o majkama i kćerima. Makar su Tomićeva i Kumičićeva priča tipično ostvarenje antiromanse, sa središnjim likom *femme fatale* (Tomić) i sukobom između "dobre (čedne) kćeri" i "loše (razvratne) majke" (Kumičić), dok Novakova važno uporište nalazi u realističnoj analitici suvremenoga života, bitna je karakteristika tih priča zanimanje za stanovitu ideju modernoga majčinstva, a koja je iz perspektive tih autora suštinski povezana s idejom moderne nacije i prije svega, s idejom moderne "žene" koja ideal ima u seksualnoj čestitosti i savršenu samoprijegoru "kućnoga anđela". Tim se pričama, o kojima nije bilo mnogo pisano u kritici hrvatske književnosti, namjerava posvetiti ovo izlaganje.

Iva Žurić Jakovina: **Psihodramski aspekti odnosa majke i kćeri**

U svom izlaganju ponudit ću psihodramski pogled na odnos majke i kćeri. Pritom ću koristiti teorijska promišljanja i iskustvo prakse kako bih, a) rasvijetlila ishodišta i važne momente formiranja tog odnosa, i b) ponudila mogući način analize i prorade tog odnosa u smislu reparacije i redefiniranja pozicija majke i kćeri. Psihoanalitička promišljanja iz oblasti teorije objektnih odnosa (Klein, Winnicott) koja naglašavaju važnost primarnih objekata u formiranju identiteta u ranom dobu, a potom i naglašavanje važnosti interpersonalnih odnosa za razvoj pojedinca (Yalom) upotrijebit ću kao ishodišne točke na kojima počiva odnos majke i kćeri (kao i majke i sina). U tom smislu, iz ove perspektive lišene šireg društvenog konteksta, teško je govoriti o privilegiranju jednog odnosa nad drugim, jer iskustvo pokazuje kako je majka kao primarni objekt jednako važna za razvoj identiteta djevojčica i dječaka. Iskustvo psihoterapijskog psihodramskog rada, koje počiva na spomenutim teorijskim pretpostavkama, i ne samo na njima, pokazat će načine analize i prorade odnosa majke i kćeri kroz temeljnu tehniku zamjene uloga. Ova tehnika nam omogućava da sagledamo njihov odnos kao višedimenzionalan i kao priliku za redefiniranje njihovih pozicija pa onda i njihovog odnosa izvan terapijskog settinga. Korak dalje prema širem društvenom kontekstu predstavlja transgeneracijska psihodrama koja nudi mogućnost analize i prorade obiteljskih obrazaca kroz generacije, a koji utječu na formiranje i održavanje temeljnih postulata odnosa majke i kćeri. Spomenuti obiteljski obrasci, preuzeti iz društvenih i kulturalnih toposa koji se prenose generacijama, također utječu na to što se očekuje od uloga kćeri i majke pa gotovo apriorno mogu odrediti neke aspekte formiranja identiteta u ranom dobu. Transgeneracijska psihodrama tako predstavlja zaokružen pogled na odnos majke i kćeri, gdje individualno susreće kolektivno i gdje je prilika da individualan poticaj utječe na širi društveni kontekst.

Neva Ljuština i Sanja Smojver Ažić: *Voli li me moja majka kako je njena majka voljela nju? Povezanost i razlika privrženosti u odnosu majke i kćeri dvije generacije.*

Doživljaj odnosa majke i kćeri može biti različit ovisno o generacijskim i povijesnim specifičnostima. Bowlbyjeva teorija privrženosti uz teoriju obiteljskih sustava opisuje prijenos naučenih strategija i stilova koji su se kod pojedinca razvili na temelju ponašanja njihovih roditelja kao primarnih figura privrženosti. S ciljem odgovora na pitanje postoji li povezanost u obrascu privrženosti majke i kćeri i doživljaju prošlih odnosa s majkom provedeno je korelacijsko istraživanje s 44 para odraslih kćeri i njihovih majki. Dobiveni rezultati idu u prilog spoznaji o prijenosu anksioznih obrazaca privrženosti unutar dijade majke i kćeri. Također je ispitana važnost i doprinos majčinih odgojnih metoda u djetinjstvu, poput

odbacivanja, pružene emocionalne topline i prezaštićivanja temeljem procjena iz pozicije kćeri. Rezultati potvrđuju povezanost procijenjene emocionalne topline i odbacivanja od strane majki na uzorku majki i njihovih kćeri. Priroda odnosa majke i kćeri može se objasniti majčinim obrascem privrženosti: sigurno privržene majke pokazivale su više emocionalne topline u odgoju svojih kćeri. Istovremeno, doživljaj većeg prezaštićivanja od majki povezan je s izraženijom anksioznošću u bliskim odnosima. Rezultati potvrđuju postojanje generacijskih razlika u procjeni majčinog odbacivanja i pružene emocionalne topline u djetinjstvu. Podaci iz ovog istraživanja u skladu su s očekivanjem o međugeneracijskoj povezanosti kao i razlici u odgojnim metodama u dvije generacije majki i kćeri.

Brigita Miloš: **Majke, kćeri i umiranje**

U izlaganju se kani propitati odnos pojma „majčin(sk)a ravnodušnost“ (*l'indifférence maternelle, maternal indifference*; Badinter, 1980) i književnog djela koje na specifičan način tematizira topos smrti djeteta/kćeri. Ako je „majčin(sk)a ravnodušnost“ jedan od segmenata argumenta o nepostojanju majčinskog instinkta (te o majčinstvu kao konstruiranoj praksi djelotvornog podčinjavanja žena), te ako jest tako da je taj argument kulturalno/znanstveno na razini ekscesa, frivolne opaske ili pobijene teorije, kako on i temeljem čega preživljava u tekstu kulture vrlo dugo i uporno? Koja vrsta uloga odigrava u umjetničkom (re)kreiranju majčin(sk)e ravnodušnosti, koja, pak, u njezinu uočavanju, vrednovanju, etičkom (pr)ocjenjivanju? Književnoteorijska i/li književnopovijesna tumačenja novele „Žalost“ J. P. Kamova (implicite) upućuju na to da bi „majčin(sk)a ravnodušnost“ mogla biti precizna odrednica odnosa koji literarna majka ove Kamovljeve novele ima spram svoje umiruće/mrtve kćeri. Radom će se ispitati navedena tvrdnja i to na način da će se izdvojiti oni narativni segmenti kojima se tumačiteljski napor upravlja u smjeru ravnodušnosti, pa zatim oni kojima je „tumačiteljska ravnodušnost“ uskratila vidljivost, a koji upućuju u pravce onkraj ili usuprot ravnodušnosti. Slagalice segmenata navedene dvojnosti obuhvatit će moguće odgovore na postavljeno pitanje o preživljavanju kulturnog toposa ravnodušne majke.

Sanja Milutinović Bojanić : **Tajni pakt majke i kćeri u „Princezi od Clevèsa“**

„Princeza od Clevèsa“ prvi je tzv. mali roman u povijesti književnosti. Unatoč velikoj ljubavi prema vojvodi od Nemoursa, njegova se junakinja nikada neće prepustiti strasti i ostat će vjerna svom zakonitom suprugu. Majka i kći su, kroz pero Madame de La Fayette, glavne junakinje tog romana. Često se kćeri uče reći

pomalo ne, pomalo da i uobičajeni savjeti u njihovom odgoju čak i danas idu u smjeru prilagođavanja kontekstu i drugima, dok se ponašanje oblikuje sukladno obiteljskim vrijednostima. Princezu od Clevèsa majka je, međutim, podučila reći "ne". U nekoliko poteza pokušat ću predočiti neke osobenosti njihovog odnosa a kako bih u tome uspjela, prikazat ću Princezu od Clevèsa kao Bartlebya u ženskom obličju.

Marija Ott Franolić: **Odnos feminizma i majčinstva**

Žene danas u zapadnim zemljama imaju jednake mogućnosti kao muškarci. I jedni i drugi se školuju, slobodno biraju vlastito daljnje obrazovanje, partnere i poslove, a onda u jednom trenutku života mnoge žene odluče postati majke i tu se razlike znatno produbljuju. Postavlja se pitanje je li feministička teorija te razlike svjesna i kako je tretira. Feministička teorija od svojih početaka brani žensko pravo na izbor. A taj izbor redovito tematizira izbor žene da *nema* dijete, da ne bude ograničena biologijom kako bi mogla postati punopravnim ljudskim bićem, razviti svoje potencijale. Zapadnjačka je misao otpočetak žene svrstavala u sferu biologije, povezane sa osjećajnošću i subjektivnošću, a muškarce u sferu intelekta, povezanog s razumom i nadilaženjem prirode, pa je u tom kontekstu obrana feminizma od biologije razumljiva. No majčinstvo kao biološka činjenica utječe na ženska tijela, kao biološka i društvena činjenica utječe na slobodno vrijeme i mogućnost samoostvarenja žena, čini žene ranjivijima na tržištu rada, osobito u situaciji ekonomske krize. Mnoge žene uviđaju kako činjenica da su postale majkama – ili to *nisu postale* – mijenja njihov položaj ili tretman u društvu. Kad govorimo o majčinstvu treba svjesno izbjegavati zamku esencijalizma i preskriptivnosti majčinstva za žene, ali treba upozoravati na činjenicu da majke u društvu dijele sličnu situaciju. Dijele je i žene koje nisu postale majke i zbog toga plaćaju cijenu otvorenih izrugivanja ili prikrivenijih neodobravanja. Stoga je važno vratiti se *Drugom spolu* Simone de Beauvoir. Upravo u tom ranom feminističkom tekstu autorica upozorava na veliku ulogu koju biologija igra u ženskim životima. Od 1990-ih naovamo feministička je teorija preplavljena identitetskim pitanjima – kako definirati ženskost i tko može o ženskim temama govoriti. Rezultat je fragmentizacija i depolitizacija ženskog pitanja, te bijeg od biologije koji je možda najzaslužniji za zanemarivanje majčinstva kao feminističke teme. Stoga bi majčinstvo moglo biti jedan od fundamentalnih koncepata putem kojeg bismo žene mogli početi promatrati kao koherentniju grupu.

Sanja Smojver-Ažić: **Odnos majke i kćeri tijekom života: što se mijenja, a što ostaje**

Odnos majki i kćeri po intenzitetu, emocionalnoj povezanosti i međusobnoj ovisnosti najizraženiji je u usporedbi sa svim drugim međugeneracijskim odnosima. Ovaj se odnos opisuje kao cjeloživotni, razvojno značajan i kulturalno univerzalan obiteljski odnos bitan za razvoj identiteta i modela svih drugih interpersonalnih odnosa. Raznolikost i kompleksnost ovog odnosa može se razmatrati kroz psihodinamski pristup, teoriju privrženosti, teoriju objektnih odnosa, teoriju socijalnog učenja ili teoriju međugeneracijskih odnosa. Analiza odnosa majki i kćeri može biti relevantna za razumijevanje kontinuiteta i promjena u odnosu tijekom životnog ciklusa. Priroda i kvaliteta odnosa može se mijenjati s procesom odrastanja kćeri s obzirom na specifične razvojne potrebe kćeri i majke u različitim životnim razdobljima. Rezultati postojećih istraživanja kroz analizu emocionalne prirode odnosa, traženja i pružanja podrške, zastupljenosti konflikata i razine ambivalencije potvrđuju kompleksnost ovog odnosa. U interakciji majke i kćeri prožimaju se potreba za bliskosti, privrženost i uzajamnost uz potrebu separacije i razvoja autonomije i nezavisnosti. Zadovoljenje ovih potreba odražava se na subjektivnu dobrobit i majki i kćeri ovisno o generacijskim specifičnostima.

Sofija Vrcelj: Majke i kćeri: pedagoška perspektiva

U radu se analizira odnos majke i kćeri iz pedagoške perspektive. Iako je kulturalno obilježen, ovaj se odnos smatra jedinstven i traje relativno najduže u odnosu na druge odnose koji se stvaraju tijekom života. Majke su one koje su prenosile ili koje prenose ustaljene obrasce odgoja na svoje kćeri i time se smatraju odgovornim za prijenos vrijednosti i pripremu svoje djece odnosno kćeri za funkcionalne članove društva. Značajni (muški) pedagozi majke su odredili prvim učiteljicama koje su, u odnosu na institucionalne oblike poučavanja, posebno uspješne. Uspješnost majki u poučavanju, kao primjerice u materinskog jeziku, unijelo je u pedagoškom djelovanju optimističke dimenzije. Na drugoj strani, feministička perspektiva ukazuje na praksu patrijarhalnih društava u kojima su očiti načini na koje je ženin identitet povezan s dužnostima prema djeci i obitelji u heteroseksualnoj porodici kao i državi i suprugu. Njezina se vrijednost, tj. njezin identitet „mjeri“ uspješnošću u ovim domenama, a posebno neuralgično je što majke uče svoje kćeri kako biti supruge, odnosno osobe koje će udovoljavati željama muškaraca.

Programski i organizacijski odbor:

Prof. dr. sc. Snježana Prijic Samaržija (Filozofski fakultet u Rijeci)

Prof. dr. sc. Sofija Vrcelj (Filozofski fakultet u Rijeci)

Doc. dr. sc. Jasminka Juretić (Filozofski fakultet u Rijeci)

Dr. sc. Brigita Miloš (Filozofski fakultet u Rijeci)

Jelena Kovačić (v.d. ravnateljice Hrvatske drame HNK Ivana pl. Zajca)

Centar za ženske studije Filozofskog fakulteta u Rijeci

Sveučilišna avenija 4
51 000 Rijeka Hrvatska
Web site: czs.uniri.hr
E-mail: czs@uniri.hr